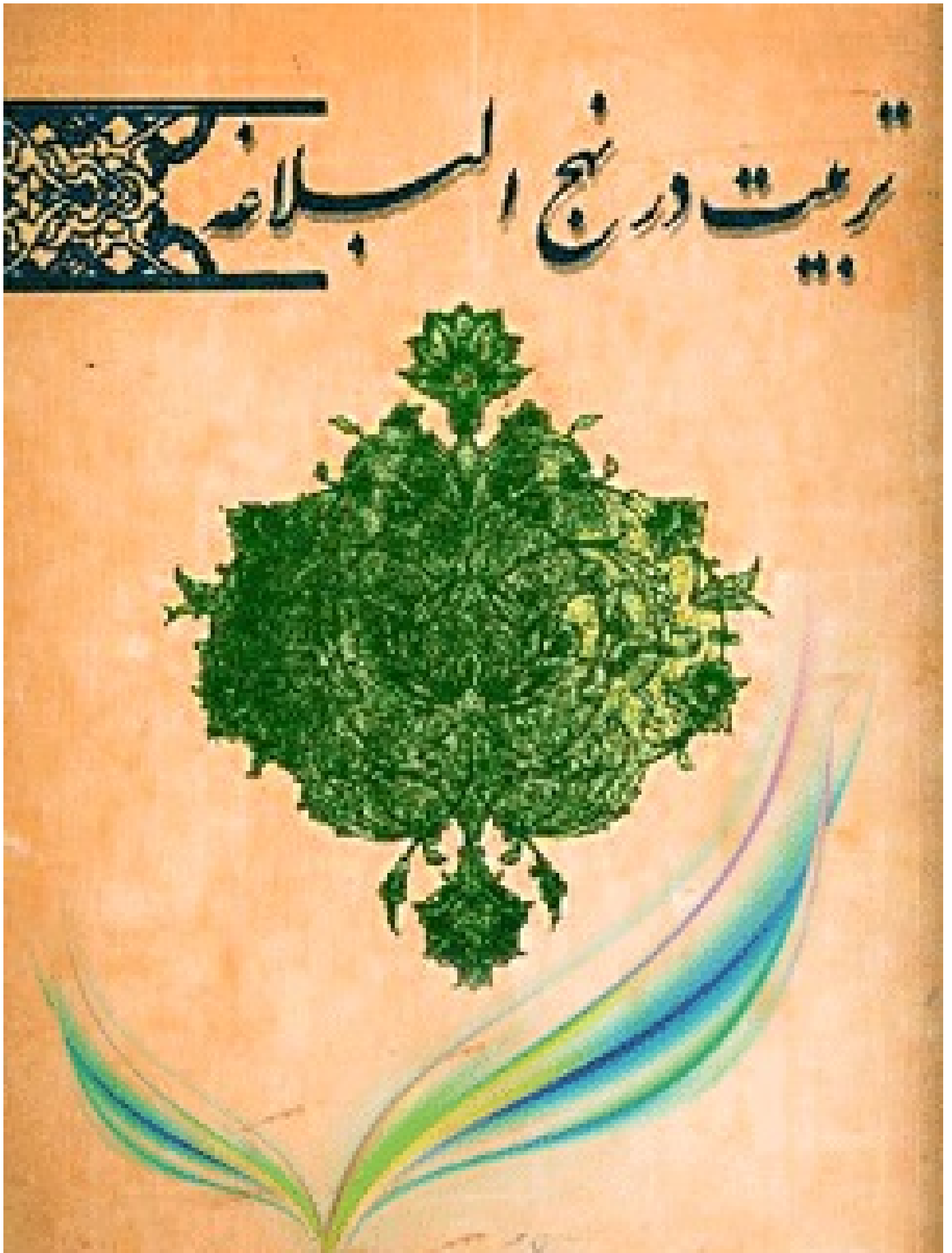

نور فاطمہ زہرا
سلام اللہ علیہا

کتابخانہ دیجیٹل
www.noorfatemah.org

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

تربیت در نهج البلاغه

نویسنده:

دفتر نشر امام علی علیه السلام

ناشر چاپی:

وزارت آموزش و پرورش

ناشر دیجیتال:

مرکز تحقیقات رایانه‌ای قائمیه اصفهان

فهرست

۵	فهرست
۶	تربیت در نهج البلاغه
۶	مشخصات کتاب
۶	مقدمه
۶	مساله تربیت
۷	امکان تربیت
۷	تربیت پذیری انسان
۸	ارزش تربیت
۸	هدفداری تربیت
۹	شناخت عوامل تربیت
۱۰	دوستان
۱۰	علماء و نصیحت کنندگان جامعه
۱۱	حکومت و رهبری
۱۱	الگوهای موفق تربیت شده
۱۱	قرآن و تعالیم انسان ساز آن
۱۲	همسایه و همسایگان
۱۲	تبلیغات
۱۲	سنن و آداب صحیح اجتماعی
۱۲	تاریخ گذشتگان
۱۲	انقلاب اسلامی

تربیت در نهج البلاغه

مشخصات کتاب

عنوان و نام پدیدآور: تربیت در نهج البلاغه: دوره راهنمایی دختران/ مولف دفتر نشر امام علی (ع) مشخصات نشر: تهران: وزارت آموزش و پرورش. معاونت پرورشی، اداره کل امور فرهنگی و هنری، انتشارات تربیت، ۱۳۷۶. مشخصات ظاهری: ص ۳۵ شابک: ۹۶۴-۶۳۰۶-۲۲-۵بها: ۵۰۰ ریال؛ ۹۶۴-۶۳۰۶-۲۲-۵بها: ۵۰۰ ریال وضعیت فهرست نویسی: فهرست نویسی قبلی یادداشت: انتخاب شده برای سیزدهمین دوره مسابقات نهج البلاغه دانش آموزان سراسر کشور یادداشت: چاپ قبلی: دفتر نشر الهامی: ۱۳۷۴ یادداشت: چاپ اول: ۱۳۷۱؛ ۱۲۰ ریال یادداشت: کتابنامه به صورت زیرنویس عنوان دیگر: نهج البلاغه. برگزیده موضوع: علی بن ابی طالب (ع)، امام اول، ۲۳ قبل از هجرت - ۴۰ ق. نهج البلاغه موضوع: احادیث شیعه - ادبیات نوجوانان موضوع: اربعینات - قرن ۱۴ - ادبیات نوجوانان موضوع: تربیت اخلاقی شناسه افزوده: علی بن ابی طالب (ع)، امام اول، ۲۳ قبل از هجرت - ۴۰ ق. نهج البلاغه. برگزیده. (فارسی) شناسه افزوده: دفتر نشر امام علی (ع) شناسه افزوده: ایران. وزارت آموزش و پرورش. انتشارات تربیت رده بندی کنگره: ۷۳۸/۰۴۲ BP رده بندی دیویی: ۲۹۷ [ج] ۹۵۱۵/ شماره کتابشناسی ملی: م ۷۷-۸۷۸

مقدمه

سپاس و حمد بی کران سزاوار خداوندی است که ما را نعمت عظمای کتاب قرآن بخشید و در پرتو درخشان آن رسالت حضرت ختمی مرتبت محمد بن عبدالله (صلی الله علیه و آله) و ولایت و امامت مولی الکونین حضرت امام علی علیه السلام را بر امت اسلام ارزانی داشت و جان و عقول بشری را از حمایت و هدایت بی منتهای معارف دو کتاب عظیم قرآن و نهج البلاغه سیراب گردانید. احساس فزاینده‌ی تشنگی نسل جوان در کسب معارف ناب اسلام (صفحه ۶) عزیز و روی آوردن به کتاب شریف نهج البلاغه در سالهای اخیر مسئولیت نهادهای فرهنگی کشور را دو چندان کرده است. این خیزش امیدبخش نسل نو، آینده‌ی تابناک و گسترش حقیقت معارف اسلامی را نوید می‌دهد. اداره کل امور فرهنگی و هنری معاونت پرورشی وزارت آموزش و پرورش ضمن آگاهی و معرفی که به این امر مهم دارد، با استعانت از پیشگاه آفریدگار جهان هستی و روح منور و حیات بخش مولی امیرالمومنین علی علیه السلام همه ساله می‌کوشد در راستای پرورش و رشد ساختار اخلاقی و شناختی دانش آموزان با تدوین، تالیف، چاپ و نشر جزواتی پیرامون موضوعات مختلف از دیدگاه نهج البلاغه اقدام کرده، تشنگان کسب علوم و معارف اسلامی را دعوت به شرکت در مسابقات نهج البلاغه می‌نماید. این مجموعه ارزشمند که دفتر نشر امام علی (ع) آن را تالیف و تدوین نموده است توسط کارشناسان قرآن و معارف اسلامی این اداره کل برای سیزدهمین دوره مسابقات نهج البلاغه دانش آموزان سراسر کشور (دوره راهنمایی دختران) در سال تحصیلی ۷۶-۷۷ انتخاب و منتشر گردیده است. اداره کل امور فرهنگی و هنری (صفحه ۷)

مساله تربیت

مباحث تربیت یکی از بنیادی‌ترین مباحث علوم انسانی و از ارزشمندترین مباحث اجتماعی-سیاسی است با بیشتر رشته‌های علمی ارتباط تنگاتنگ دارد و در اخلاق و سازندگی، خودسازی و جامعه‌سازی، گاهی به عنوان پایه‌های اساسی و زمانی به عنوان نتیجه و ره‌آورد مباحث ارزشمند انسانی، مورد ارزیابی قرار می‌گیرد. بدیهی است که سعادت فرد و جامعه، تکامل و ترقی انسانها و خانواده‌ها، پیشرفت جوامع بشری، سلامت جسم و جان بشر تشنه (صفحه ۸) آزادی، همه و همه به مساله تربیت مربوط می‌شود. اگر

انسانها مباحث تربیتی را به درستی بشناسند و هدفداری آن را بدانند و با روشهای صحیح تربیت آشنایی پیدا کنند، سپس خود و خانواده و جامعه خود را تربیت کنند، اصلاح نمایند، به سوی خوبیها و ارزشهای اخلاقی سوق دهند، همواره به سوی تکامل و ترقی و استقلال در حرکتند و عقب ماندگی و شکست ذلت و خواری و مفساد اخلاقی و اجتماعی دامنگیرشان نخواهد شد که از نظر قرآن کریم و نهج البلاغه، هدف اساسی همه انبیاء و پیامبران الهی، تحقق این آرمان ارزنده است. و می دانیم که مکتب اسلام کاملترین مکتب تربیتی است که دستورات و قواعد و روشهای تربیتی آن از چشمه سار همیشه جاری وحی الهی گرفته شده و با رهنمودهای مداوم امامان معصوم (ع) در تئوری و عمل، لباس حقیقت پوشیده است. همه شرق شناسان و مورخان غربی و شرقی اعتراف دارند که رسول گرامی اسلام (ص) و امامان (ع) از اعراب عقب مانده جاهلی، دانشمندان و پرهیزگاران و نام آوران بی نظیر ساخته اند و انقلاب فکری، علمی، سیاسی، اخلاقی، نظامی و بهداشتی شگفتی آوری را با دست همان مردم عقب مانده تحقق بخشیدند که همه متفکران گذشته و همه را در (صفحه ۹) تعجب و حیرت فرو بردند که راستی دلها و مغزهای خفته عرب جاهلی چگونه بیدار شد؟ با کدام روش تربیتی رسول خدا (ص) بارور گشت و دست به انقلاب علمی زد؟ و می دانیم که نهج البلاغه بهترین و گویاترین زبان قرآن و تبیین کننده مباحث تربیتی اسلامی است، پس باید گوش جان به کلمات حضرت مولی الموحدين (ع) بسپاریم و در این سیر کوتاه، مباحث تربیتی نهج البلاغه را به درستی مورد مطالعه و ارزیابی قرار دهیم تا ره توشه ارزشمندی برای خودسازی و بازپروری جامعه مان باشد. از نهج البلاغه می پرسیم: آیا تربیت ممکن است؟ آیا موانع تربیت را می شود از میان برداشت؟ روشهای تربیتی کدامند؟ چگونه باید فرد و جامعه را تربیت کرد؟

امکان تربیت

از دیدگاه نهج البلاغه، تربیت ممکن و روشهای تربیتی مشخص و روشن است و بهترین روشهای مقابله با موانع و آفات تربیت نیز درست مورد ارزیابی قرار گرفته است. (صفحه ۱۰) ۱- قال علی علیه السلام: «نفسک نفسک فقد بین الله لک سیلک و حیث تنهت بک امورک». (۱). (زنهار! زنهار! در تربیت و سازندگی خویشتن تلاش کن، زیرا خداوند راهی را که باید بروی، برایت روشن ساخته است و آینده رفتن تو را مشخص و تبیین فرموده است.) و سپس امیدواری می دهد که اگر از راه روشن الهی بروید و در تربیت خود و دیگران بکوشید، حتما پیروز شده و به سرچشمه سعادت خواهید رسید. ۲- قال علی علیه السلام: «ایها الناس من سلک الطريق الواضح ورد الماء و من خالف وقع فی التیه». (۲). (ای مردم! آن کس که راه آشکار و جاده حق ره سپارد، به آب می رسد و کسی که مخالفت کند، در حیرت و سرگردانی قرار خواهد گرفت.) و آنگاه به ضرورت تربیت و خودسازی اشاره می کنند که: ۳- قال علی علیه السلام: «ایها الناس تولوا من انفسکم (صفحه ۱۱) تادیبها و اعدلوا عن ضراوه عاداتها». (۳). (ای مردم! خودتان عهده دار تربیت نفس خویش باشید و نفس را از کشیده شدن به طرف هوسها و عادات ناروا بازدارید.) **** (۱) المعجم المفهرس لالفاظ نهج البلاغه، نامه ۳ / ۳۰. (۲) المعجم المفهرس لالفاظ نهج البلاغه، خطبه ۴ / ۲۰۱. (۳) المعجم المفهرس لالفاظ نهج البلاغه، حکمت ۳۵۹.

تربیت پذیری انسان

تربیت یکی از مهمترین واقعیتهای نظام هستی است که در همه چیز قابل پیاده شدن و ثمره دادن می باشد. نه تنها انسان را می شود تربیت کرد و در خودسازی و جامعه سازی موفق نمود، بلکه حیوانات و نباتات را نیز می شود، تحت تربیت گذاشت و با روشهای تربیتی به سوی برخی از ارزشها سوق داد. گرچه موجودات زنده همه تربیت پذیرند، اما تربیت پذیری انسان از ویژگیهای خاصی برخوردار است. انسان با برخورداری از عقل و تدبیر و عواطف انسانی، تربیت پذیرتر از دیگر موجودات نظام آفرینش می باشد. در

این مورد امام (ع) می‌فرماید: ۴- قال علی علیه السلام: «و لا- تكونن ممن لا- تنفعه العظه الا- اذا بالغت فی ایلامه فان العاقل يتعظ بالاداب و البهائم (صفحه ۱۲) الجاهل لا تتعظ الا بالضرب.» (۱). (از کسانی مباش که پند و اندرز به آنها سودی نمی‌بخشد، مگر آنکه سخت در توبیخ آنها مبالغه شود، زیرا انسانهای عاقل با اندرز و آداب پند می‌پذیرند، اما چهارپایان با زدن). با توجه به پند آموزی و تربیت پذیری انسان، امام علی (ع) سفارش می‌کند که در تربیت کودک، در تربیت نفس و در تربیت افراد جامعه باید شتاب نمود و تربیت را بر هر کار دیگری مقدم داشت، زیرا ممکن است آداب و روشهای زشت و ناروا دل‌های پاک را آلوده سازد و تربیت و سازندگی را ناممکن. ایشان به فرزندش امام مجتبی (ع) می‌نویسند: ۵- قال علی علیه السلام: «لتستقبل بجد رایک من الامر ما قد کفاک اهل التجارب بغیته و تجربته.» (۲). (من در تعلیم و تربیت تو، پیش از آنکه قلبت سخت شود و عقل و فکر به امور دیگری مشغول گردد، مبادرت ورزیدم تا با تصمیم جدی به استقبال کارهایی بشتابی که اندیشمندان و اهل تجربه زحمت آزمون آن را کشیده‌اند). (صفحه ۱۳) ***** (۱) المعجم المفهرس لالفاظ نهج البلاغه، نامه ۱۰۸ / ۳۱. (۲) المعجم المفهرس لالفاظ نهج البلاغه، نامه ۲۲ / ۳۱ و ۲۳.

ارزش تربیت

پس از آنکه دانستیم تربیت ممکن است و انسان تربیت پذیر، و در امور تربیتی باید عجله و شتاب داشت، به ارزشهای تربیت و خودسازی توجه کنیم: ۶- قال علی علیه السلام: «العلم وراثه کریمه و الاداب حلل مجده.» (۱). (علم میراث گرانبهایی است و تربیت و آداب ارزشمند اخلاقی، لباس فاخر و زینتی است). امام (ع) جلوه ارزشمند دیگری از تربیت را این گونه مطرح می‌فرماید که: ۷- قال علی علیه السلام: «لا غنی کالعقل و لا فقر کالجهل و لا میراث کالادب.» (۲). (هیچ ثروتی چون عقل نیست و هیچ فقری چون جهل نمی‌باشد و هیچ میراثی چون ادب و تربیت وجود ندارد). ***** (۱) المعجم المفهرس لالفاظ نهج البلاغه، حکمت ۵. (۲) المعجم المفهرس لالفاظ نهج البلاغه، حکمت ۵۴.

هدفداری تربیت

امکان تربیت و ضرورت خودسازی و بازپروری جامعه را بسیاری از مکتبه‌ها پذیرفته‌اند و مباحث پیرامون آن را قبول کرده‌اند و با اسلام و دیگر مکاتب تربیتی الهی اعلام هماهنگی می‌کنند. آنچه که اسلام را در برابر دیگر مکاتب تربیتی ممتاز جلوه می‌دهد، هدفداری انسان و هدفداری تربیت است. صاحب‌نظران، اصول کلی تربیت را برای زندگی انسان و تداوم حیات اجتماعی باور دارند، اما می‌پرسند چرا خود را تربیت کنیم؟ چرا مشکلات و رنج فراوان خودسازی را هموار سازیم؟ چرا برای تربیت شدن و تربیت کردن از لذتها و خوشیها بگذریم؟ و برای چه و کدام اهداف تکاملی به تربیت و سازندگی روی بیاوریم؟ بدیهی است تا مبانی اعتقادی قرآن و نهج البلاغه را نپذیریم و هدفداری انسان و حرکت تکاملی بشر بسوی قیامت و بهشت (صفحه ۱۵) جاویدان را باور نکنیم، تربیت و مقررات و احکام تربیتی بدون پشتوانه اخلاقی و اجرایی است. امام (ع) می‌فرماید: ۸- قال علی علیه السلام: «و اعلموا عباد الله انه لم یخلقکم عبثا و لم یرسلکم (یتراکم) هملا... اوصیکم عباد الله بتقوی الله فانها الزمام و القوام.» (۱). (ای بندگان خدا آگاه باشید! خداوند شما را بی‌هدف و بیهوده نیافریده است و سرگردان و بدون سرپرست نگذاشت. ای بندگان خدا! شما را به تقوی و خویشتن داری سفارش می‌کنم که زمام عبادتها و قوام زندگی سعادت‌مندانه به تقوی بستگی دارد). و آنگاه به رفاه زدگان شکم باره‌ی هدف گم کرده می‌تازد و می‌فرماید: ۹- قال علی علیه السلام: «فما خلقت لی شغلنی اکل الطیبات کالبهیمة المربوطه، همها علفها.» (۲). (صفحه ۱۶) (آیا عبث و بیهوده آفریده شده‌ام، همانند حیوان پرواری که تمام همت او علف و چریدن و خوردن است؟) سپس هدف تکاملی را مطرح می‌فرماید: ۱۰- قال علی علیه السلام: «انه لیس لانفسکم ثمن الا الجنة فلا تبعوها الابهاء.» (۳).

(بدانید که جان شما بهایی جز بهشت ندارد، پس خود و زحمتهای خود را به کمتر از آن نفروشید.) و برای تحمل مشکلات تربیت و خودسازی تذکر می‌دهد که: ۱۱- قال علی علیه السلام: «فمن اشتاق الى الجنة سلا عن الشهوات و من اشفق من النار اجتنب المحرمات.» (۴). (کسی که به سوی حیات جاودان در حرکت است و اشتیاق بهشت دارد، از شهوات و تمایلات سرکش پرهیز می‌کند و آن کس که از آن جهنم بیمناک است، از محرمات و بدیها دوری می‌کند.) (صفحه ۱۷) و در کلام نورانی دیگری، سعادت و کمال و موفقیت دنیا و آخرت را هدف ارزشمند تربیت معرفی می‌فرماید: ۱۲- قال علی علیه السلام: «و ان المال و البنین حرث الدنيا و العمل الصالح حرث الاخره و قد یجمعهما الله تعالی لاقوام.» (۵). (و ثروت و اموال و فرزندان بهره و کشت این جهانند و عمل صالح و نیک، زراعت و بهره آخرت، و گاهی خداوند این هر دو را به افراد می‌بخشد.) وقتی هدف ارزشمند خلقت انسان، سعادت دنیا و آخرت شد، پس کوتاهی و سستی به هر کدام از آن دو نارواست که امام به فرزندش امام مجتبی (علیه السلام) می‌فرماید: ۱۳- قال علی علیه السلام: «فاصلح مثواک و لا تبع آخرتک بدنیاک.» (۶). (زندگی جاویدان بهشتی و منزلگاه آینده خود را اصلاح کن و آخرت را به دنیای زودگذر مفرش.) (صفحه ۱۸) **** (۱) المعجم المفهرس لالفاظ نهج البلاغه، خطبه ۴/۱۹۵ و ۱۰. (۲) المعجم المفهرس لالفاظ نهج البلاغه، نامه ۴۵/۱۵. (۳) المعجم المفهرس لالفاظ نهج البلاغه، حکمت ۴۵۶. (۴) المعجم المفهرس لالفاظ نهج البلاغه، حکمت ۳۱/۲. (۵) المعجم المفهرس لالفاظ نهج البلاغه، ۲۳/۵. (۶) المعجم المفهرس لالفاظ نهج البلاغه، نامه ۳۱/۱۳.

شناخت عوامل تربیت

پس از آشنایی با مباحث مقدماتی تربیت، باید عوامل تربیتی را شناخت و آنها را تقویت کرد و به سوی آنها جذب شد که نقش تعیین کننده در تربیت و سازندگی فرد و جامعه دارند. در این قسمت از بحث به برخی از آنها اشاره می‌شود: الف- پدر و مادر خانه و خانواده، آموزشگاه آغازین هر فردی می‌باشد. زندگی خانوادگی نقش مهمی در خودسازی و بازسازی دلها دارد. پدر و مادر و دیگر افراد خانواده می‌توانند مربی لایق و موفق فرزندان و یا عامل اساسی انحراف و آلودگیهای کودکان باشند. در این مورد امام (ع) می‌فرماید: ۱۴- قال علی علیه السلام: «و حق الولد علی الوالد ان یحسن اسمه و یحسن ادبه و یعلمه القرآن.» (۱). (صفحه ۱۹) (و حق فرزند بر پدر آن است که برای کودک نام نیک انتخاب کند و او را خوب تربیت نماید و قرآن را به او تعلیم دهد.) و سپس به تاثیر روابط اجتماعی پدران و فرزندان اشاره می‌فرماید: ۱۵- قال علی علیه السلام: «موده الالباء قرابه بین الابناء.» (۲). (دوستی میان پدران سبب خویشاوندی میان فرزندان است.) گرچه در دو مورد یاد شده، نام پدر و پدران مطرح شده اما مسئولیت فوق الذکر شامل مادران نیز می‌شود. ب- خانواده خانواده یکی از عوامل تربیتی است. فرزندان و کودکان از اعضاء خانواده الگو می‌گیرند و رنگ می‌پذیرند. از این رو امام (ع) سفارش می‌کند که با خانواده خوب و صالح روابط دوستانه برقرار کنید. ۱۶- قال علی علیه السلام: «ثم الصق بذوی المروءات و الاحساب و اهل البیوتات الصالحه و السوابق الحسنه.» (۳). (روابط خود را با آبرومندان و افراد با شخصیت و اصیل و خاندانهای صالح و خوش سابقه برقرار ساز.) آن گاه خانواده نمونه را معرفی می‌کند: ۱۷- قال علی علیه السلام: «و عندنا اهل البیت ابواب الحکم و ضیاء الامر.» (۴). (و درهای دانش و روشنایی امور نزد ما (اهل بیت) خانواده رسول خدا (ص) است.) ج- استاد و آموزگار امام (ع) با توجه به نقش ارزنده آموزگار و دانشمندان علوم ضروری و تاثیر چشمگیر علمی به مالک اشتر می‌فرماید: ۱۸- قال علی علیه السلام: «و اکثر مدارس العلماء و مناقشه الحکماء فی تثبیت ما صلح علیه امر بلادک.» (۵). (در جلسات درس دانشمندان و استادان، زیاد به گفتگو بنشین و با حکما و اندیشمندان، بسیار به بحث و بررسی بپرداز که وضع کشور را اصلاح می‌کند.) و راجع به نقش استاد در تربیت انسان، به آموزگار الهی خود- رسول خدا (ص)- می‌پردازد و اهمیت و ارزش آموزشهای پیامبر گرامی اسلام را چنین بیان می‌دارد: ۱۹- قال علی علیه السلام: «و لقد کنت

اتباعه اتباع الفضیل اثر اومه یرفع لی فی کل یوم من اخلاقه علما و یامرنی بالاقتداء به» (۶). (من هم چون سایه‌ای به دنبال آموزگارم رسول خدا حرکت می‌کردم و آن بزرگ پیامبر، هر روز نکته تازه‌ای از اخلاق نیک را برایم آشکار می‌ساخت و به من فرمان می‌داد که به او اقتدا نمایم). (صفحه ۲۲) د- جامعه و محیط زندگی یکی دیگر از عوامل تربیت، جامعه و محیط زندگی انسان است، از این رو در انتخاب مکان زندگی و محیط اجتماعی باید دقت لازم را به عمل آورد. امام برای انتخاب جامعه خود می‌فرماید: ۲۰- قال علی علیه السلام: «و اسکن الامصار العظام فانها جماع المسلمین و احذر منازل الغفله و الجفاء و قله الاعوان علی طاعه الله» (۷). (در شهرهای بزرگی که مرکز اجتماع مسلمانان است، مسکن گزین و از محیط و جوامعی که اهل غفلت و ستمکاری در آنجا هستند و یاران مطیع خدا کمتر در آن نواحی یافت می‌شوند، پرهیز). ۲۱- قال علی علیه السلام: «بلادکم انتن بلاد الله تر به: اقربها من الماء و ابعدھا من السماء» (۸). (صفحه ۲۳) (سرزمین شما متعفن‌ترین خاکهاست: از همه جا به آب نزدیکتر و از آسمان دورترین است). ***** (۱) المعجم المفهرس لالفاظ نهج البلاغه، حکمت ۳۹۹. (۲) المعجم المفهرس لالفاظ نهج البلاغه، حکمت ۳۰۸. (۳) المعجم المفهرس لالفاظ نهج البلاغه، نامه ۵۳ / ۵۲ و ۵۳. (۴) المعجم المفهرس لالفاظ نهج البلاغه، خطبه ۱۲۰ / ۱. (۵) المعجم المفهرس لالفاظ نهج البلاغه، نامه ۵۳ / ۴۰. (۶) المعجم المفهرس لالفاظ نهج البلاغه، خطبه ۱۹۲ / ۱۱۸ و ۱۱۹. (۷) المعجم المفهرس لالفاظ نهج البلاغه، نامه ۶۹ / ۹ و ۱۰. (۸) المعجم المفهرس لالفاظ نهج البلاغه، خطبه ۱۳ / ۵.

دوستان

امام علی (ع) در رابطه با نقش بسیار حساس دوستان در یکدیگر می‌فرماید: ۲۲- قال علی علیه السلام: «و امحض اخاک النصیحه حسنه کانت او قبیحه» (۱). (همیشه نصیحت خالصانه‌ات را برای دوست خود آماده ساز، شیرین و نیکو یا تلخ و ناراحت کننده). و آنگاه هشدار می‌دهند که با این افراد دوست نباش و از آنها دوری کن. ۲۳- الف: قال علی علیه السلام: «ایاک و مصادقه الاحمق فانه یرید ان ینفعک فیضرک» (۲). (صفحه ۲۴) (برحذر باش از دوستی با احمق، که می‌خواهد به تو نفع برساند ولی زیان می‌رساند). و برای دوری و دفع انسانهای بخیل و مال‌پرست می‌فرماید: ۲۴- ب: قال علی علیه السلام: «ایاک و مصادقه البخیل فانه یقعد عنک احوج ما تكون الیه» (۳). (از دوستی با بخیل پرهیز، زیرا به هنگام شدیدترین حاجت و نیازمندی تو را ترک می‌گوید). و در رابطه با ضرورت «دافعه» در طرد انسانهای فاسد رهنمود می‌دهد که: ۲۵- ج: قال علی علیه السلام: «و ایاک و مصادقه الفاجر فانه یبیعک بالتافه» (برحذر باش از دوستی با انسان فاسد و جنایتکار که تو را به چیز کمی می‌فروشد). و برای دفع دروغگویان می‌فرماید: (صفحه ۲۵) ۲۶- د: قال علی علیه السلام: «ایاک و مصادقه الکذاب فانه کالسراب یقرب علیک البعید و یبعد علیک القریب» (۴). (برحذر باش از دوستی با دروغگو، چرا که او مانند سراب است، دور را در نظر تو نزدیک و نزدیک را دور جلوه می‌دهد). پس از معرفی الگوهای دروغین دوستی، معیار انتخاب دوستان صالح را بیان می‌فرماید: ۲۷- قال علی علیه السلام: «قارن اهل الخیر تکن منهم و باین اهل الشر تبین عنهم» (۵). (به نیکوکاران نزدیک باش که از آنان خواهی شد و از اهل شر و بدی دوری کن تا از آنها برکنار باشی). (صفحه ۲۶) ***** (۱) المعجم المفهرس لالفاظ نهج البلاغه، نامه ۱۰۰ / ۳۱ و ۱۰۱. (۲) المعجم المفهرس لالفاظ نهج البلاغه، حکمت ۳۸ / ۲. (۳) المعجم المفهرس لالفاظ نهج البلاغه، حکمت ۳۸ / ۳. (۴) المعجم المفهرس لالفاظ نهج البلاغه، حکمت ۳۸ / ۳ و ۴. (۵) المعجم المفهرس لالفاظ نهج البلاغه، نامه ۹۲ / ۳۱ و ۹۳.

علما و نصیحت کنندگان جامعه

علما انسانهای پاک و دلسوزی هستند که در برابر کجیها و زشتیها نمی‌توانند بی‌تفاوت بمانند و چون پدری مهربان و دوستی خیرخواه لب به پند و اندرز می‌گشایند. آنها از عوامل مهم تربیت به شمار می‌آیند که باید به آنان احترام گذاشت و گوش دل به

سخنانشان سپرد در غیر این صورت تلخها و پشیمانیها در انتظار ما خواهد بود. ۲۸- قال علی علیه السلام: «فان معصیه الناصح الشفیق العالم المجرب تورث الحسره و تعقب الندامه» (۱). (نافرمانی از دستور نصیحت کننده مهربان، استاد دانا و با تجربه باعث پشیمانی و اندوه ناگوار خواهد شد.) ***** (۱) المعجم المفهرس لالفاظ نهج البلاغه، خطبه ۳۵ / ۲.

حکومت و رهبری

حاکم اسلامی و رهبر جامعه، هم مسئولیت تربیت فرد و جامعه را دارد و هم بعنوان یکی از الگوهای تربیتی مطرح است. همه به او نظر دوخته‌اند و از دستورات و فرامینش اطاعت می‌کنند. (صفحه ۲۷) ۲۹- قال علی علیه السلام: «فاما حقکم علی فالنصیحه لکم... و تعلیمکم کیلا تجهلوا و تادیبکم کیما تعلموا» (۱). (شما مردم را بر من حاکم اسلامی حقی است، اما حق شما بر من آن است که از خیر خواهی شما دریغ نورزم و شما را تعلیم دهم تا از جهل و نادانی نجات یابید و شما را تربیت کنم تا علم فراگیرید و تربیت شوید.) و هشدار می‌دهد که نگذارید رهبری جامعه به دست نالایقان و ناهلان قرار گیرد که فرد و جامعه را به تباهی و نابودی می‌کشاند و خود به این بیداری و مسئولیت سخت پایبند است. ۳۰- قال علی علیه السلام: «ولکننی آسی ان یلی امر هذه الامه سفهاوها و فجارها فیتخذوا مال الله دولا و عبادہ خولا» (۲). (ولی من از این اندوهناکم که سرپرستی حکومت این امت به دست بی‌خردان و نابکاران افتد که بیت‌المال را غارت کنند و آزادی بندگان خدا را سلب نمایند و آنها را برده خود سازند.) (صفحه ۲۸) ***** (۱) المعجم المفهرس لالفاظ نهج البلاغه، خطبه ۳۴ / ۹. (۲) المعجم المفهرس لالفاظ نهج البلاغه، نامه ۸ / ۶۲ و ۹.

الگوهای موفق تربیت شده

پیرامون الگوهای موفق، بحث بسیار ارزنده‌ای در نهج البلاغه موجود است که در این بحث پیامبران خدا و رسول گرامی اسلام و اصحاب و یاران آن بزرگ پیامبر و سیمای پرهیزگاران و امامان معصوم (ع) را معرفی می‌نماید. در رابطه با اطاعت و پیروی از پیامبران الهی و نقش تربیتی آنان می‌فرماید: ۳۱- قال علی علیه السلام: «و لکن الله سبحانه اراد ان یكون الاتباع لرسله و التصدیق بکتابه» (۱). (خداوند اراده کرده است که پیروی مردم از پیامبرانش باشد و کتابهای آنان را تصدیق کنند و به دستورات آنها گوش فرا دهند.) و نقش تربیتی رسول خدا را این گونه شرح می‌دهد: ۳۲- قال علی علیه السلام: «و لقد کان فی رسول الله صلی الله علیه و آله کاف لک فی الاسوه و دلیل لک علی (صفحه ۲۹) ذم الدنيا و عیبه و کثره مخازیها و مساویها» (۲). (کافی است که روش زندگی رسول خدا را سرمشق خویش قرار دهیم و او بهترین راهنما و سرمشق تو در بی‌ارزش نشان دادن دنیا و رسواییها و بدیهای آن است.) و آنگاه به امامان معصوم و اهل بیت رسول خدا (ع) می‌پردازد و می‌فرماید: ۳۳- قال علی علیه السلام: «انظروا اهل بیت نبیکم فالزموا سمتهم و اتبعوا اثرهم فلن یخرجوکم من هدی و لن یعیدوکم فی ردی» (۳). (به اهل بیت پیامبر بنگرید، از آن سمت که آنها گام برمی‌دارند منحرف نشوید و قدم در جای قدمشان بگذارید. آنها هرگز شما را از جاده هدایت بیرون نمی‌برند و به پستی و هلاکت باز نمی‌گردانند.) (صفحه ۳۰) ***** (۱) المعجم المفهرس لالفاظ نهج البلاغه، خطبه ۵۱ / ۱۹۲. (۲) المعجم المفهرس لالفاظ نهج البلاغه، خطبه ۱۶۰ / ۱۴ و ۱۵. (۳) المعجم المفهرس لالفاظ نهج البلاغه، خطبه ۹۷ / ۱۲ و ۱۳.

قرآن و تعالیم انسان ساز آن

یکی از عوامل ارزنده تربیتی هم برای جوامع اسلامی و هم برای دنیای تشنه حقیقت و سعادت، قرآن کریم است که نقش تربیتی آن در نهج البلاغه فراوان مطرح شده است: ۳۴- قال علی علیه السلام: «ان هذا القرآن هو الناصح الذی لا یغش و الهادی الذی لا یضل» (۱). (این قرآن پند دهنده‌ای است که انسان را نمی‌فریبد و هدایت کننده‌ای است که گمراه نمی‌کند.) و ادامه می‌دهد که:

۳۵- قال علی علیه السلام: «فما دلک القرآن علیه من صفته فائتم به و استضی بنور هدايته» (۲). (آنچه را که قرآن از صفات خدا بیان می‌کند. بپذیر و از نور هدایت قرآن بهره‌گیر تا رستگار شوی). (صفحه ۳۱) ***** (۱) المعجم المفهرس لالفاظ نهج البلاغه، خطبه ۱۷۶ / ۷. (۲) المعجم المفهرس لالفاظ نهج البلاغه، خطبه ۹۱ / ۸.

همسایه و همسایگان

بدون روابط با همسایگان نمی‌شود به زندگی اجتماعی تداوم بخشید. همسایگان نه تنها حقوق الهی، انسانی فراوانی به یکدیگر دارند بلکه از نظر تربیتی، بعنوان یکی از عوامل اجتماعی تربیت به حساب می‌آیند لذا باید در خریدن منزل و انتخاب همسر دقت لازم را به عمل آورد. ۳۶- قال علی علیه السلام: «سل عن الرفیق قبل الطريق و عن الجار قبل الدار» (۱). (قبل از حرکت برای سفر درباره همسفر و پیش از خریدن منزل درباره همسایه‌ات، تحقیق کن). ***** (۱) المعجم المفهرس لالفاظ نهج البلاغه، نامه ۳۱ / ۱۱۴ و ۱۱۵.

تبلیغات

یکی از عوامل تربیت و معرفی ارزشها و نیروی بازدارنده از زشتیها، تبلیغات اسلامی است که گاهی به شکل وعظ و خطابه یا نصیحت و اندرز و زمانی با عنوان امر به معروف و نهی از منکر در (صفحه ۳۲) جامعه اسلامی مطرح می‌شود. اگر همه افراد جامعه به این عامل حساس اجتماعی توجه کنند، تربیت فرد و جامعه تحقق می‌پذیرد. ۳۷- قال علی علیه السلام: «لا تتركوا الامر بالمعروف و النهی عن المنکر فیولی علیکم شرارکم ثم تدعون فلا یتستجاب لکم» (۱). (تبلیغات و امر به معروف و نهی از منکر را ترک نکنید که اشرار و فاسدان بر شما مسلط می‌گردند، سپس هر چه دعا کنید مستجاب نمی‌گردد). صفحه ۳۲. ***** (۱) المعجم المفهرس لالفاظ نهج البلاغه، نامه ۴۷ / ۷.

سنن و آداب صحیح اجتماعی

یکی از عوامل تربیتی و تربیت اجتماعی، آداب و سنن ارزشمند تکاملی است. ۳۸- امام به مالک اشتر می‌فرماید: «و لا تنقض سنه صالحه عمل بها صدور هذه الامه و اجتمعت بها الالفه و (صفحه ۳۳) صلحت علیها الرعيه» (۱). (هرگز آداب و سنت پسندیده اجتماعی را طرد نکن، آدابی که پیشوایان این امت به آن عمل کرده‌اند و ملت اسلام با آن انس و خو گرفته و امور رعیت به وسیله آن اصلاح می‌شود). صفحه ۳۳. ***** (۱) المعجم المفهرس، نامه ۳۸ / ۵۳ و ۳۹.

تاریخ گذشتگان

نقش تربیتی تاریخ را همه قبول دارند و شاهدند که چگونه بررسی و ارزیابی تلخ و شیرین گذشتگان جان و دل فرد را دگرگون می‌سازد. ۳۹- قال علی علیه السلام: «و اعرض علیه اخبار الماضین و ذکره بما اصاب من کان قبلک من الاولین» (۱). (تاریخ و اخبار گذشتگان را بر قلبت عرضه نما و آنچه را که بر گذشتگان رسیده است یادآورش باش). (صفحه ۳۴) ***** (۱) المعجم المفهرس لالفاظ نهج البلاغه، نامه ۳۱ / ۱۱ و ۱۲.

انقلاب اسلامی

انقلاب و قیام و حرکت موفق یک امت بهترین و ارزنده‌ترین مربی و آموزگار دلهای آماده تربیت است. نهضت و قیام رهایی بخش، نقش اساسی در تربیت اجتماعی دارد، ترس و زبونیها را از دل میلیونها انسان می‌شوید و شجاعت و دلاوری و شهادت طلبی را به همه می‌آموزد، در انقلاب همه آزمایش می‌شوند و زشتیها و پلیدیها خود را نشان می‌دهند. آیا میلیونها دل و جان آماده‌ای را که در انقلاب اسلامی ما عوض شد و رنگ خدایی گرفت، می‌شود انکار کرد؟ کدام عامل تربیتی این همه قدرت جذب و سازندگی دارد؟ و در کدام کلاس به وسعت همه کشور آزادمان می‌توان به تبلیغ و ارشاد مغزها پرداخت؟ نعمت انقلاب، از بزرگترین نعمتهای الهی و حرکت انقلاب از بزرگترین عوامل تربیتی به شمار می‌آید که درود و سلام همه ما به فرزند راستین علی (ع) امام فقید امت اسلامی و امام حاضر در صحنه زمان ما حضرت آیه الله خامنه‌ای و رهروان راه امام خمینی باد. در این رابطه امام علی (ع) می‌فرماید: ۴۰- قال علی علیه السلام: «والذی بعثه بالحق لتبلین بلبله و لتغریبن غریبله... حتی یعود اسفلکم اعلاکم و (صفحه ۳۵) اعلاکم اسفلکم...» (۱). (سوگند به خدایی که پیامبر را بحق مبعوث کرد به سختی آزمایش می‌شوید و غریبال می‌گردید... آنچنان که پایین به بالا و بالا به پایین باز گردد.) این آزمایش در یک انقلاب مقدس امکانپذیر می‌باشد. و الحمدلله رب العالمین. صفحه ۳۵. *****(۱) المعجم المفهرس لالفاظ نهج البلاغه، خطبه ۱۶/۲ و ۳.

سلام‌العملیها

نورفاطمه زهرا

کتابخانه دیجیتال
www.noorfatimah.org